

Vollsmose. Et naturområdes forvandling til bykvarter

Af Kaj Mehr

Vollsmose – i dag en bydel i den nordøstlige del af Odense kommune – var oprindeligt et sumpet terræn med bl.a. vandløb, skov, krat og moser.

Mod øst strakte det sig ud til åen (Odense Å) og nordpå helt ud til Bogø strand. Fra Påskes Banke (nu Påskeløkken) strakte Ladegårdsskoven, der afgrænsede det sumpede terræn mod vest, sig ligeledes ud til stranden.

Ulvemosen

Her i dette skovrige, moseopfyldte terræn berettes det, havde ulveflokkene holdt til i gamle dage, og derfor kaldtes stedet for Ulvemosen.

Da udskiftningskortene blev tegnet sidst i 1700'årene, var det tit tyskere, der udførte dette arbejde. På tysk hedder ulv, wolf, og på de gamle kort står der »Wolfs Mosen«. Nogle hævder, at mosens navn har noget at gøre med et voldanlæg, hvis historie fortaber sig i fortidens mørke. Terrænet, nærmere betegnet det område, der i dag ligger i en firkant, begrænset af Åsumvej, Vollsmose Allé, Kertemindevej og Ejbygade, hedder Vollsmose.

Det er dette områdes historie, der her skal berettes om.

Skibsmaen

I gammel tid tilhørte jorden Sct. Knuds Kloster; men sidst i 1200'tallet havde byen (Odense) gennem et mageskifte med klosteret sikret sig Ellemose eng, senere benævnt Skibsmaen, der lå øst for Biskorup, ud til åen. Hertil kunne skibene sejle ind gennem åen til landingsstedet. Vejen derfra og ind til byen, gik over markerne. De, der færdedes her, skulle have byens beskyttelse, derfor var vejen under byens fred. Byfreden var fra gammel tid sikret af kongen og symboliseret ved en byfredssten, opstillet tæt ved byporten, hvortil vejen fra ladestedet førte. Den gamle byfredssten står den dag i dag i Skt. Jørgens Gade.

Vollsmosekvarteret i Odense er en helt ny bydel, opført 1966–82, og et godt eksempel på de nye boligkvarterer, der i disse år blev bygget flere steder i landet. I artiklen fortælles om områdets forhistorie og tilblivelsen af det nye byggeri.

Et andet minde om den gamle færdselsforbindelse mellem Skibsmaen og købstad er bevaret i vejnavnet Bådvej (der går fra Vollsmose Allé til åen).

Landsbyen »biscopss korderop«

Den gamle landsby Biskorup nævnes første gang i en skatteliste fra ca. 1510. Her kaldes landsbyen »biscopps kodrvp« og »biscopss korderop«, altså en sammensætning af ordene »biskop og korup«. Den var en af Odensebispens besiddelser, og havde, såvel i 1531 og 1664 fem gårde med et tilliggende på 33 tønder hartkorn, hvorfor det må antages at den er oprettet i det 11. eller 12. århundrede, idet endelsen torp- brugtes om en datterby på mellem 30 og 60 td. htk. opstået på hovedbyens marker. Det menes at skibe helt til 1572 har besejlet åen ind til Biskorup.

Så gik årene

Så gik årene. Omkring mosen opstod vel dyrkede marker, der blev passet af bønderne fra de nærliggende gårde og fra de nye ejendomme, der blev opført. Af de gamle gårde bør Ny Møllegård, Gillestedgård og Kildegård nævnes. De to sidstnævnte hørte i 1688 under Gråbrødre Hospital. Af nyere gårde var der Tornehøj, der blev opført i 1892, og Åbakke, samt Grønløkke, der opførtes i 1914.

Livet omkring mosen

Ad den smalle hulvej, der førte fra den nuværende Åsumvej, kom man ned til mosen. Først gik det op ad bakke, men et par hundrede meter mod nord faldt terrænet igen, og der lå så mosen.

De første mange år havde den leveret tørv til de omkringliggende gårde, men da udenlandsk brændsel, kul, koks og briketter vandt indpas i sidste århundrede, gik tørveskær af mode. Det fik dog

Byfredstenen i Sct. Jørgensgade (Foto: Bjarne Mortensen 1988).

en opblomstring under 1. Verdenskrig på grund af de brændselsproblemer, forsyningssituationen medførte.

Fra 1890 og frem til omkring 1950 var mosen et naturområde, tilgroet med buske og træer, og med de gamle tørvegrave, der stod med de lodrette brinke, og vandspejlet var afbrudt af balke, der også var tilgroet, så det hele tog sig meget frodigt ud med sit væld af moseplanter, hulkravet kodriver, moskus, katost, dunhammer, tagrør, brudelys, hjertetrøst, mjøduert o.s.v. Det mest iøjnefaldende var de hundredevis af åkander, gule, hvide, rosa, så mange, at en ung mand i 1920'erne tjente sine lomme penge ved hver dag at ro ud og plukke åkander til Ruth Jensens blomsterforretning i Vestergade.

I mange år var der tre robåde fortøjet dernede ved vandet, hvori der var gedder, ål og sudere, ligesom omgivelserne var et fint tilholdssted for fugle af alle slags, nattergale, rør- og sivsangere, blis-høns og gråender, og så var der fasaner

Familien Blumensaadt fotograferet ca. 1910 ved deres sommerhus ved mosen. – Bl.a. deres grundstykke skulle senere indgå i det store boligbyggeri i Vollsmose. (Privateje)

og harer, ikke mindst til glæde for de tre lodsejere der var ivrige jægere.

Sommerhuset ved mosen

Der var også andre, der fik øjnene op for de smukke naturomgivelser. Blumensaadts sæbefabrik, der blev grundlagt i 1835, forhandlede sæbeprodukter direkte til forbrugerne, også til gårdmændene på Skt. Jørgensmark. Det var ved besøgene på disse gårde, at fabrikant Blumensaadt fik øjnene op for mosens herligheder, hvorefter han, omkring 1890, købte et stykke jord af en af gårdmændene.

Her opførte han et badehus og en badebro, så man på en bekvem måde kunne få en dukkert i den store sø, der var en del af mosen.

På en skråning ned mod mosen opførte han også et lysthus med køkken og stue. Omkring huset blev anlagt en have og en lille frugtplantage.

I næsten 30 år nød familien Blumensaadt landlivet i de idylliske omgivelser,

kun tre kilometer fra Flakhaven. Fra 1900 blev stilheden dog ind imellem afbrudt af togstøjen fra den nye Odense Kertemindebane, en jernbaneforbindelse der fungerede til banens nedlæggelse i 1966.

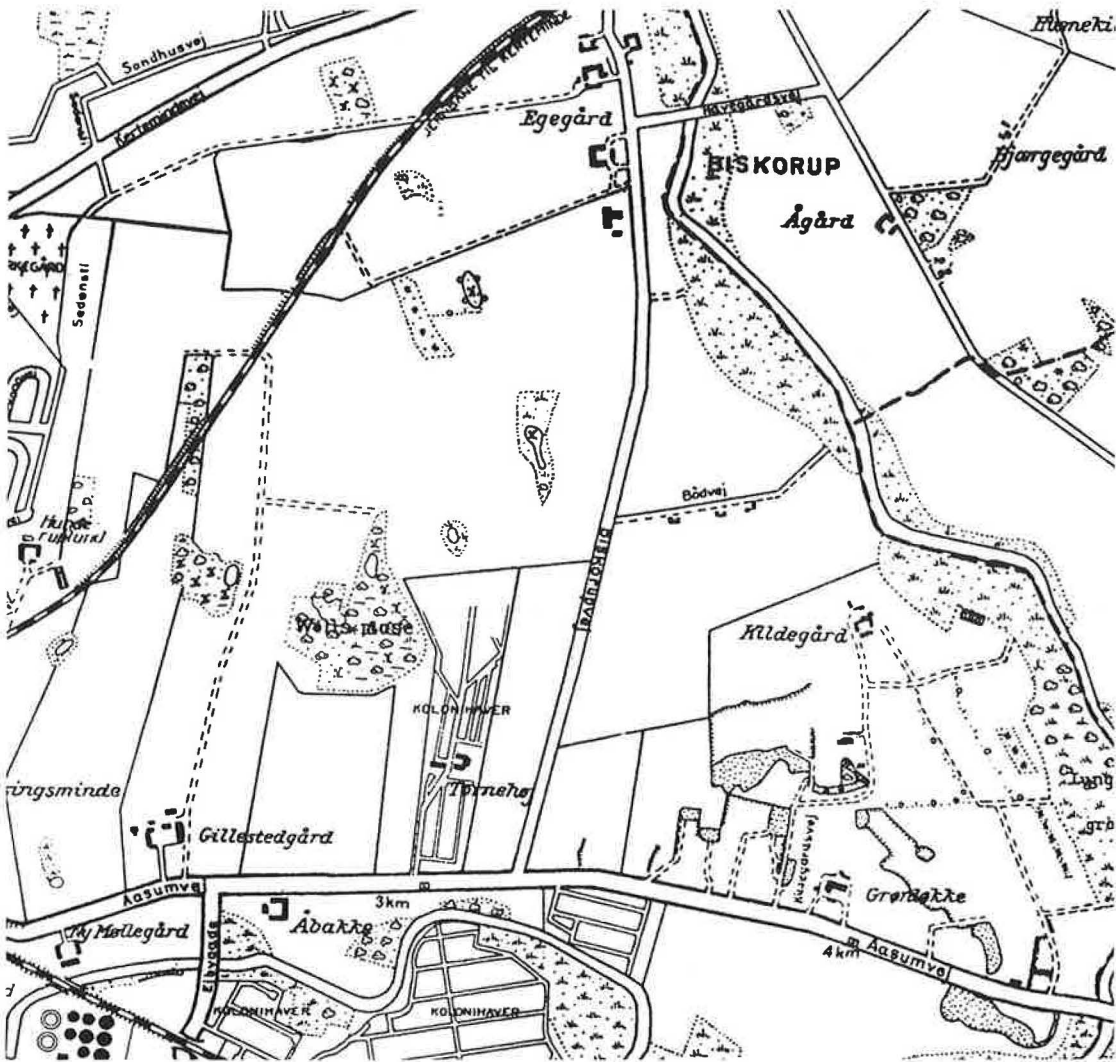
Børnene legede her, og mændene gik på jagt, samt fangede fisk.

Omkring 1917, da fabrikant Blumensaadt døde, blev hele herligheden solgt til indehaverne af den kendte skoforretning, Den gyldne Støvle. De solgte i 1950'erne til skræddermester Fritz Nielsen. Han ejede arealet til indledningen af byggeriet af Mølernes Legatskole gjorde ende på fristedet.

Det fremgår af Odense Byråds forhandlinger fra 28.06. 1965: Godkendt køb af skræddermester Fritz Nielsen tilhørende i alt 9720 kvm. store parceller i Vollsmose-Åsumvej 28.

Da havde idyllen været på retur i næsten 20 år.

Lodsejerne havde indtil 1947 passet vildtbestanden med udlægning af foder og i det hele taget værnet om mosens idyl, samt holdt nogle muntre mosegilder

Kort over området ved Vollsmose ca. 1960. – Øverst til venstre ses Kertemindevej, der blev indviet i 1957 og var anlagt i forbindelse med det nye skibsværft, Lindøværftet i Munkkebo. I forbindelse med Vollsmosebyggeriet blev Biskorupvej (i midten) og navngivet Vollsmoseallé, ligesom Ejbygade blev forlænget fra Åsumvej til Kertemindevej.

for medlemmerne af moselaugget. Det var den kommunale losseplads, der spolerede idyllen, idet den sidst i 1940'erne var nået tæt på mosen, »og det mærkedes ganske alvorligt. Spildevand løb ud i den, rotterne florerede, dammene sank, ællingerne døde, charmen var definitivt væk« (citater fra moselaugets sidste protokol)

Der var engang en losseplads

Lossepladsen lå nord for Tornehøj. Syd for gården strakte markerne sig ned til Åsumvej. Over markerne førte en vej op til gården og videre til lossepladsen, hvis areal strakte sig over en del af det område, hvor institutionen Pyramiden i dag ligger, samt hvor der indtil for nylig lå en del kolonihaver.

Lærkeparken i Vollsmose under opførelse 1967-69.

Lossepladsen ved Tornehøj er et kapitel i renovationsvæsenets historie, et kapitel der strækker sig tilbage til 1891. Fra 1. januar 1888 blev natrenovationen besørget ved kommunal foranstaltning, sorterende under Markudvalget. Latrinen blev hentet i tønder, og »produkterne« blev solgt til landmændene. Der var tre varetillbud, den rå latrin, eller en kompostgødning, der bestod af en blanding af latrin og dagrenovations produkter og endelig ren hestegødning. Omkring 1890 faldt efterspørgslen, og samtidig steg affaldsmængderne, så den kapacitet, i form af vogne og heste man havde, ikke kunne rummes på Snapind (lå ved Snapindvej, nuværende Stadionvej). Markudvalget mente, at en af årsagerne til det faldende salg og dermed de mindre indtægter kunne være, at man kun havde fyldingsplads i den vestlige del af byen og foreslog så at anlægge en fyldingsplads i den østlige del af byen, bl.a. for derved at trække bønderne i dette område til sig som kunder.

Allerede i december 1891 forhandlede byrådet med lodsejerne på Skt. Jørgens-

mark om køb af jord, og resultatet blev, at kommunen købte 20 tønder land beliggende på arealerne nord for Åsumvej.

På et byrådsmøde den 30. juni 1892 vedtog man at opføre de nødvendige indretninger på dette jordareal, og i efteråret 1892 var der opført et hus med lejligheder til de to familier, der skulle have opsyn med den nye losseplads, en staldbygning til 12 heste, en vognremise, som den blev kaldt, samt en af beton støbt beholder, der kunne rumme 4.000 tønder latrin. Dette kompleks blev kaldt Tornehøj, det fortæller os lidt om omgivelserne, og det blev en af byens lossepladser, helt til 1. oktober 1967.

Fra mose til bykvarter

Det var manglen på boliger i årene efter befrielsen i 1945, der nødvendiggjorde iværksættelse af et omfattende boligbyggeri i Odense.

I 1950'erne og 1960'erne foregik byudviklingen efter det historisk set gamle mønster, d.v.s. en vækst, der udviklede sig langs den gamle bykernes hovedgader og veje, eksempelvis Nyborgvej, Middel-fartvej, og Skibhusvej, samt disse vejes forgreninger, der tit endte i markveje, førende til de landbrugsejendomme, hvis jord ved kommunalt opkøb nu blev udlagt til kommende boligområder, samt til rekreative formål og serviceinstitutioner.

I 1950'erne var storkommunen endnu en fjern og ukendt fremtidsvision, hvilket i 1960'erne bragte kommunen i en vanskelig situation. Man manglede nu større friarealer, hvorpå der kunne opføres boliger i det omfang, der kunne løse de stadig voksende boligproblemer. Den kraftige vækst i arealforbrug til erhverv og offentlige formål var ikke forudset i planlægningen, ligesom faldet i antal af personer pr. bolig, bl.a. som følge af en stigning i antallet af skilsmisser, var en overraskelse. Det betød, at et konstant befolkningsantal krævede flere boliger.

Problemerne forstærkedes ved, at der fra omkring 1960 foregik en stadig sti-

gende udflytning til de nye parcelhuskvarterer, der som en steppebrand bredte sig til alle omegnens landsbyer, der derefter forvandlede til sovebyer, d.v.s. satellitbysamfund, hvor begge ægtefæller var udearbejdende, hvilket var en nødvendighed for trods inflationsbølgen at kunne skaffe penge til terminerne og bilen.

Tilbage i Odense købstad blev flere og flere mennesker, der havde behov for en bolig, de kunne betale, men samtidig var de mindre attraktive som skatteborgere.

Det kunne nok give et byråd noget at tænke på. Det kneb efterhånden med at skaffe større friarealer inden for bygrænsen, hvor der kunne opføres boliger til de lejlighedssøgende, og samtidig ville man gerne stoppe flugten af de gode skatteborgere.

Da opstod ideen om at skabe en helt ny bydel, hvor der var boliger til børn, unge og ældre, til hjemmegående og udearbejdende. Lejligheder og parcelhuse, der havde en størrelsesorden, der imødekom ethvert ønske om rummelige og tidssvarende indretninger, beliggende i et område, der også rekreativt kunne give muligheder for et godt boligmiljø.

Sådanne boligområder var etableret i det storkøbenhavnske område, eksempelvis Værebroparken i Gladsaxe kommune, så det måtte være løsningen i Odense, vurderede både byrådsmedlemmer og medlemmer af boligforenings- og selskabsbestyrelser. Der var kun et område i kommunen, der havde en størrelsesorden, der kunne tilgodese disse byggeplaner. Det lå i den nordøstlige del af byen på markerne omkring Vollsmose. Dette område, der var begrænset af Kertemindevej mod nord, af Odense Å mod øst og syd, samt af Ejbygade og dennes forlængelse mod vest, havde et areal af passende størrelse.

I 1962 blev de første skitseplaner udarbejdet af kommunen, og i 1964 blev Vollsmoseplanen forelagt i byrådet. Opførelsen af det hidtil største boligbyggeri

på Fyn blev påbegyndt i august 1966. Den 1. april 1968 kunne de første beboere flytte ind. Endelig i 1982 var den samlede boligbebyggelse færdig. 16 år var gået, siden den første skovfuld jord blev opgravet af markerne ved Åsumvej.

Mange af de oprindelige planer blev ændret undervejs, men der skete også en enorm samfundsudvikling i årene fra 1966 til 1982.

En ny bydel var skabt

En ny bydel var skabt i Odense. Et boligbyggeri der i høj grad var præget af tidens krav om rationelt byggeri, montagebyggeri, hvor landskabsarkitekten var underlagt transportkranens tyranni.

De grønne områder blev også menneskeskabte. Resterne af de gamle grusgrave og lossepladser skulle af økonomiske grunde blive i området ligesom de overflødige jordmængder, der fremkom ved byggeriet. Det gav kun begrænsede muligheder for at bygge på de naturlige landskabstræk, hvorfor boligernes omliggende grønne områder mere kom til at fremtræde som plan end natur.

Vollsmose blev på 16 år forvandlet til en bydel i Odense med boliger, institutioner, service- og butiksfunktioner, samt en tit ukonstant befolknings sammensætning, der ligesom bebyggelsen stadig arbejder på at finde sin form og falde til ro i en proces på godt og ondt, forhåbentlig med et overvejende godt resultat, det var ihvertfald intentionerne hos projektets skabere.

Litteratur og kilder

Kaj Mehr: Vollsmose – en bydel i Odense.
Udgivet af Samvirkende Byggeselskab i
Odense. Odense 1989.

Kaj Mehr: Fyns Almennyttige Boligselskab
gennem 50 år. Odense 1996.

Erland Porsmose: Den regulerede landsby.
Odense 1981.

Johannes Steenstrup: De Danske Stednavne.
1908.

Storby og servicecenter. Odense 1945–88.
Odense 1988.

Almindelige historiske oplysninger om
Odense Købstads Jorder. Jordebog for
Odense Købstad. 1888.

Erindringer og beskrivelser fortalt forfatteren
af Astrid Blumensaadt, Odense, og Marie
Frederiksen, Åsum.